

Een brede visie op taalontwikkeling

AANDACHT VOOR TAALONTWIKKELING VERGROOT SCHOOLSUCCES LEERLINGEN

Er zijn drie manieren om meer Nederlandse taal te leren in de beroepsopleidingen van het vmbo en mbo. Het zou beter zijn wanneer de drie verschillende manieren naast elkaar worden toegepast. Het is hoog tijd voor een brede visie op taalontwikkeling.

DOOR SIMON VERHALLEN

De eerste manier betreft taalontwikkeling in de lessen Nederlands (de lessen van de leraar Nederlands of van de docent Nederlands als tweede taal). Dit is van oudsher de bekendste manier. Het vak Nederlands had echter lange tijd veel last van een overvol curriculum. Niet alleen spelling en grammatica moesten daar geleerd en geoefend worden, ook moest er veel aan de woordenschat gewerkt worden en er dienden allerlei schriftelijke en mondelinge vaardigheden geoefend en verbeterd te worden als dat nodig was. Er waren over het algemeen veel te weinig lessen Nederlands om zó veel verschillende kennisonderdelen en vaardigheden goed aan bod te laten komen en te verbeteren. Dan maar van alles een beetje, hebben veel leraren Nederlands daarom geconcludeerd. Zie daar de basis voor veel ongenoegen: grote groepen leerlingen, met name die uit taalarme milieus, maken te weinig vorderingen, vervolgonderwijs mopperen over een te laag taalniveau bij instroom en de leraar Nederlands raakt erg in de knel want hij krijgt bijna nooit zijn werk af.

Geïntegreerd

Er is een tweede manier die zo'n vijftien jaar geleden hier en daar is ingevoerd. De taalontwikkeling moest meer en meer (soms zelfs geheel) in de andere lessen van het beroepsonderwijs geïntegreerd worden. Vreemd genoeg werden op scholen waar deze methode werd ingevoerd, de aparte lessen Nederlands vaak meteen afgeschaft. Met name in opleidingen voor zorg en welzijn en handel en dienstverlening is dit veel toegepast: spreekvaardigheid verplaatsen naar verkooptechniek, gespreksvaardigheid naar vergadertechniek, schrijfvaardigheid naar (stage-)verslagen maken en naar

sollicitatiebrieven schrijven, enzovoorts. Het grote voordeel van deze manier is dat het aantal oefen- en toepassingsuren potentieel enorm toeneemt. En het wordt voor leerlingen snel duidelijk dat de praktijk van de beroepsuitoefening die specifieke vaardigheden hard nodig heeft. Maar zonder leraar Nederlands of de leraar NT2 (de vakspecialist) ontbeert de school of de afdeling vakkennis voor juiste correctie, de controle op goede regeltoepassing en de soms noodzakelijke hulp bij stap-voor-stap-opbouw.

Taal oefening

Een derde manier is recentelijk in opkomst geraakt: de individuele, vaak remediale, taalondersteuning en taal oefening. Daarbij worden leerlingen verwezen naar het open leercentrum met verschillende computerprogramma's voor taalvaardigheidsontwikkeling op maat. Iedere leerling moet in z'n eentje aan de eigen taalontwikkeling werken. Computergestuurde spellingprogramma's zijn er inmiddels in veel soorten en variaties, evenals programma's met invuloefeningen voor werkwoorden en onbekende woordenschat. Echter, veel scholen bekijken zich op de omvang van het aanbod: voor Engels en andere vreemde talen is vaak veel meer ict-materiaal dan voor Nederlands.

Een voordeel van deze aanpak is dat je kunt differentiëren en op maat kunt laten werken. Het vereist wel dat op de achtergrond een specialist aanwezig is die voor elke leerling precies weet wat nodig is. En die is dan vaak net wegbezuinigd om geld vrij te maken voor de computers en de dure software.

Taalontwikkeling

Van de drie manieren om taal te ontwikkelen is er niet één de beste. Het gaat steeds om verschillende taalvaardigheden en verschillende taalaspecten. Daarom de oproep om de drie manieren gezamenlijk en naast elkaar in te voeren. Daarvoor is een brede visie op taalontwikkeling nodig. Ik zal dat in de volgende paragraaf toelichten. Maar eerst wil ik nog even stil staan bij de notie taalontwikkeling.

Bij taalontwikkeling veronderstellen we dat zichtbaar wordt dat leerlingen qua taalvaardigheid op moment Y meer kunnen en kunnen laten zien, dan op moment X. Ik ben zo vrij om aan te nemen dat die vooruitgang dan het gevolg moet zijn van de activiteiten van de docent(en) en zijn (hun) leer- en leerhulpmiddelen (de didactiek). Deze stelling kunnen we natuurlijk ook omdraaien: leerlingen worden taalvaardiger als de docenten en de aangewende hulpmiddelen iets in ontwikkeling hebben gezet. En die ontwikkelende didactiek moet je kunnen zien als je achter in de klas zit, als je de oefeningen en de opdrachten plus de uitleg erbij bekijkt en als je de uitleg en de oefeningen op het beeldscherm bekijkt. Echter, de meeste taal oefeningen die we te zien krijgen in oefeningen en op beeldschermen zijn helemaal niet ontwikkelend maar toetsend. Een invuloefening, een verzameling vragen bij een tekst, een opdracht om woorden van twee rijtjes op een juiste wijze te combineren etc., zijn alleen toetsende oefeningen. Aan toetsende oefeningen moet eerst uitleg, ontwikkeling en

reflectie vooraf gaan. Als de uitleg en de ontwikkeling niet zijn aan te wijzen, dan is een oefening alleen maar toetsend. En dat blijkt bij de meeste opdrachten en taken het geval te zijn. Ook in het nieuwe en het anders leren zie ik heel veel taken en opdrachten langs komen die geheel niet op ontwikkeling gericht zijn: de leerling die het al kan brengt het er goed van af. De rest blijft gefrustreerd en met lege handen achter.

Combineren

Er is een toenemende noodzaak voor aandacht voor taalontwikkeling in het beroepsonderwijs. Leerlingen blijken nogal eens slecht in schrijven en lezen en hun voortgang in de opleidingen wordt soms enorm gehinderd door taalvaardigheids tekorten. Er moet dus veel taal ontwikkeld worden. Mooi, zou ik zeggen, want daar is het beroepsonderwijs geknipt voor. De beroepsgerichte competentie-ontwikkeling kan heel veel profiteren van geïntegreerde en parallelle taalontwikkeling. Daarom hier nogmaals aandacht voor de drie manieren.

1. Taalontwikkeling in de vaklessen.

Zoals gezegd is het heel voor de hand liggend om in de beroepslessen de taalvaardigheden die met beroepshandelingen verbonden zijn, ook daar systematisch steeds verder te ontwikkelen en vaak aan de orde te laten komen. Dat is functioneel en bruikbaar voor de leerling, daarnaast ziet hij veel eerder de noodzaak van de oefening en de vaardigheids-

training in als het gaat om iets dat op de werkvloer of de stageplek regelmatig aan de hand is. Zoals gespreksvaardigheid verbinden aan werkoverleg en dat weer koppelen aan de bespreking van beroepsgerichte vakinhouden, dus leren vergaderen en praten, en meteen de specifieke handelingen en weetjes van je werk er in betrekken. Het aardige is dat er voor zulke combinaties van taal leren en beroep leren legio mogelijkheden zijn in een schoolweek en dus kan de oefenfrequentie voor de leerling enorm worden opgevoerd. Voor extra oefening is ook niet altijd aanwezigheid van een docent nodig. Frequentie opvoeren kan zeker wanneer er opnieuw een verbinding gelegd kan worden met de toepassing op de stageplek. Dat levert ook veel extra oefeningen op. Bovendien komt er nu een beetje ruimte vrij bij de lessen Nederlands. Bij deze integratie van taalontwikkeling en ontwikkeling beroepsgerichte competenties is het wel nodig dat andere dan de taaldocenten ook weten wat ze moeten doen (uitleg en instructie) en waar ze op moeten letten (feedback geven); er zal dus enige overdracht van taaldidactiek naar de collega's van de vakopleiding moeten plaats vinden. De vakopleiders zullen merken dat hun eigen lessen en hun taken daar enorm van profiteren.

2. *Taalontwikkeling in de lessen Nederlands*

De vraag is terecht of toepassing en oefening in de beroepsgerichte lessen voor alle leerlingen voldoende grond voor verbetering bieden. Snappen ze wel waarom die brieven zo in elkaar zitten, welke structuren daaronder liggen, waaraan je een goede opbouw van een zelf geschreven tekst kunt herkennen? Weten ze welke middeltjes (aanhef, woordkeuze, tekstlengte, afsluiting) er zijn om verschil te maken tussen briefjes aan ouders van de kinderopvang, briefjes aan de personeelsfunctionaris van de nieuwe stageplek en aan de stagebegeleider die je meldt dat je ziek bent?

Soms moeten regels en structuren en systeemkenmerken gepresenteerd worden om houvast te bieden en soms moet er ook diagnosticerend en remediërend worden opgetreden. In het leerprogramma moet dus ruimte komen om de regels van de taal zichtbaar te maken, toe te lichten en voor oefening en toepassing bruikbaar te maken. Daarvoor is de taal van de docent Nederlands of NT2 een geschikt moment. Die les fungeert als uitvalsbasis voor de hierboven beschreven herhaalde oefening en toepassing in de vaklessen, waar in betekenisvolle contexten veel gelezen, gesproken en geschreven gaat worden. Voor dit onderdeel moet ook in de programma's van het anders leren of het nieuwe leren een plek gevonden worden.

3. *Taal oefening individueel*

De derde plek voor taalondersteuning is de computer of het openleercentrum met individuele bijspijkerprogramma's. Sommige taaltkortingen zijn individueel; met name bij aspecten als spelling of uitspraak of woordenschatuitbreiding is een klassikale of groepsgerichte aanpak niet wenselijk of

niet nodig. Maar ook bij het lezen op internet (opzoeken en vergelijken), bij het e-mailen en het sms-en kan een leerling ondersteund worden, via hulpschermen en andere hulpmiddelen. Een instructiekaart is een eenvoudige ondersteuner van individueel leren en oefenen. Ook een training spraak- en uitspraakverbetering ten behoeve van telefoongesprekken, voor heel veel leerlingen een must, kan heel goed individueel in het openleercentrum ingepland worden.

Samenhang

Welbeschouwd kunnen de beroepsopleidingen enorm profiteren van een verbreding van de aandacht voor taalontwikkeling en het versterken van de samenhang tussen de verschillende manieren van leren. Scholen (en leerbedrijven) moeten daar meer in investeren. Niet om de taal te redden, maar om de leerlingen veel meer van de verschillende onderdelen van de beroepsgerichte ontwikkeling te kunnen laten profiteren. Veel onderzoek laat zien dat het schoolsucces van de leerlingen (de anderstalige, de taalzwakke, maar ook de gemiddelde leerling) stijgt.

Blijvend werken aan ontwikkeling

Tot slot nog een waarschuwing. Vakdocenten hebben nogal eens de neiging om het lezen van teksten in schoolboeken en het beantwoorden van vragen of het schrijven van teksten over te slaan, naar de achtergrond te schuiven en op den duur maar achterwege te laten. Ze denken dat ze net zo goed zelf leerlingen het een en ander mondeling kunnen uitleggen of leerlingen over vakonderwerpen samen laten praten. De consequentie is dat misschien wel enige vakkennis wordt overgedragen en door leerlingen wordt uitgewisseld, maar dat er van taalontwikkeling helemaal niks meer terecht komt. De neerwaartse spiraal kan alleen maar gekeerd worden als vmbo- en mbo-scholen – ongeacht in welke pedagogische stroming ze terecht zijn gekomen (nieuw leren, anders leren, competentiegericht leren, enz.) – besluiten aandacht voor taalontwikkeling breed uit te zetten. Een brede visie op taal dus. ■

Simon Verhallen werkt bij het ITTA (Instituut Taalonderzoek en Taalonderwijs Anderstaligen) van de Universiteit van Amsterdam